

УДК 378.011.3

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2023-107-3-6-14>

ВИХОВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАД ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ОСВІТА / ПЕДАГОГІКА

О. М. Акімова

ORCID 0000-0002-0776-1908

У статті схарактеризовано теоретичні аспекти напрямів виховання у ході формування здатності до реалізації засад інформаційної культури в інклюзивному просторі у майбутніх фахівців галузі Освіта / Педагогіка. Узагальнено зміст поняття «інформаційна культура», яку визначають як: якісну характеристику функціонування особистості в площині отримання, передачі, зберігання та уживання інформації, в якій ключовими виступають моральні ціннісні орієнтири; ступінь знань для орієнтування в інформаційному просторі та здатності до співпраці в цифровій площині; рівень задоволеності особистості в інформаційній комунікації, ефективності продукування, збору, зберігання, аналізу, передачі і уживання інформації для забезпечення цілісного бачення результату відповідного світогляду, прогнозування результатів прийнятих рішень. Визначено інтегральні складові елементи реалізації засад інформаційної культури в інклюзивному просторі, що включають формування інформаційної грамотності засобами аудіовізуальної, логічної, понятійно-термінологічної, технологічної, комунікаційної культур. Схарактеризовано аспекти виховання здатності до реалізації норм інформаційної культури в інклюзивному просторі через функції: світоглядну, передбачає формування сприйняття інформаційної картини виховного процесу із включенням норм та принципів інклюзії; регулятивну, передбачає включення в фахову підготовку інклюзивних норм та правил із використанням платформ та засобів інформаційних технологій; пізнавальну, передбачає виховання системи переконань на засадах здобутих знань майбутніх фахівців про зміст інклюзії; комунікативну, передбачає включення засад інформаційної культури в вибір комунікативної стратегії; ціннісну, передбачає продукування особистого виховного розуміння ролі інформаційної культури в створенні інклюзивного простору.

Ключові слова: інформаційна культура, інформаційна грамотність виховання, інклюзивний простір, майбутні педагогічні фахівці.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Сучасний виховний процес реалізується в межах освітніх реформ, що поміж інших, включають компоненти інклюзії та діджиталізації. З метою дослідження загальних проблем виховного процесу та його складових компонентів, звернемось до наукових розвідок С. Рашидової, котра схарактеризувала чільні проблеми організації освітньо-виховного процесу, сформулювала нові специфічні ознаки, що виникли внаслідок російської агресії по відношенню до України.

На нашу думку, підготовка майбутніх фахівців галузі Освіта / Педагогіка наскрізно включає формування засад інформаційної культури, що реалізується і в інклюзивному виховному просторі, загальний результат чого залежить від впливу зовнішніх чинників (Олійник, Андрощук, Остапйовська, Олешко, Пріма, 2020, с. 212-224; Рашидова, 2023, с. 137-144):

1. Упровадження дистанційної форми організації виховного процесу, що змінили інструменти та ресурси, котрі залучаються для реалізації завдань процесу виховання.

2. Упровадження цифровізації та діджиталізації як суспільства, так і системи освіти, що містять сильні та слабкі сторони для процесу виховання майбутніх педагогічних фахівців.

3. Необхідність упровадження адаптацій для всіх учасників освітнього процесу, використання певної системи дидактичних та виховних впливів в системі професійної підготовки.

4. Включення в систему виховання майбутніх педагогічних фахівців норм інформаційної культури, що виступає умовою ефективної інтеграції України в європейську систему освіти.

Виховання здатності до реалізації засад інформаційної культури в інклюзивному просторі майбутніх фахівців галузі Освіта / Педагогіка передбачає розв'язання завдань у процесі професійної підготовки:

1) уточнення змісту поняття «інформаційна культура» для фахівців галузі Освіта / Педагогіка, що включає здатність критично аналізувати інформацію із використанням сучасних інформаційних інструментів, ресурсів та загальною дефініцією поняття «культура»;

2) формулювання основних принципів реалізації концепції «Нова українська школа» на засадах інклюзивності та діджиталізації виховного процесу;

3) формування здатності до включення в особисту фахову інклюзивну практику дотримання норм інформаційної культури.

Отже, сучасна підготовка майбутніх фахівців галузі Освіта / Педагогіка потребує включення в освітньо-професійні програми підготовки виховання здатності до реалізації засад інформаційної культури в інклюзивному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Ключові аспекти процесу формування інформаційної культури та виховання здатності до упровадження її норм в особисту практику педагогічним фахівцем представлено в різноманітних наукових дослідженнях.

Загальні аспекти дефініції поняття «інформаційна культура» проаналізовано в філософії, соціології, психології, педагогіці та інших науках.

М. Антоненко, В. Білоус, Ю. Горбань, І. Лапшина, О. Коваленко, А. Коломієць, І. Кривешко, Ю. Рамський та інші дослідники схарактеризували загальні аспекти поняття, проте зміст не уточнено відповідно до викликів сучасних змін, дотичності до процесу функціонування в умовах інклюзії.

Сьогодні розвідки питань інформатизації системи освіти презентовано в наукових працях: І. Булаха, Р. Гуревича, А. Гуржій, Ю. Дорошенко, В. Клочко та інших.

Процес впровадження засад інклюзії в дидактичний та виховний простір представлено в роботах: О. Будник, Г. Давиденко, А. Колупасвої, Н. Софій, О. Таранченко, З. Шевців та інших.

Різнманітні аспекти підготовки майбутніх фахівців галузі Освіта / Педагогіка представлено в наукових розвідках: І. Бежа, Н. Бібік, В. Бондар, С. Власенко, О. Савченко, Т. Сущенко, Г. Тарасенко, Г. Шевченко та інших.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Вивчення стану проблеми виховання здатності до реалізації засад інформаційної культури в інклюзивному просторі у майбутніх фахівців галузі Освіта / Педагогіка дало можливість визначити низку суперечностей такого процесу між:

1) запитом громад на відповідну підготовку майбутніх педагогічних фахівців, обумовлену наскрізним впровадженням у сфери життєдіяльності громад норм інклюзії, діджиталізації та недостатньою готовністю до поєднання такої взаємодії безпосередньо в виховному процесі майбутніми фахівцями;

2) умовами аналізу інформації, її змісту та ресурсів отримання, що склались внаслідок збройної агресії та низьким рівнем сформованості інформаційної культури для здійснення такої підтримки в системі фахової підготовки майбутніх педагогів;

3) реальними досягненнями передового педагогічного досвіду з реалізації процесу виховання в закладах вищої освіти та рівнем виховання здатності до реалізації засад інформаційної культури в інклюзивному виховному просторі у майбутніх педагогічних фахівців.

Таким чином, аналіз теорії та практики проблеми виховання здатності до реалізації засад інформаційної культури в інклюзивному просторі майбутніх фахівців галузі Освіта / Педагогіка свідчить, що одним із найбільш поширених бар'єрів його ефективності є фахова неготовність до упровадження таких норм у власну професійну практику, а визначення специфіки реалізації засад інформаційної культури в інклюзивному виховному просторі не було предметом спеціального дослідження.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі основних аспектів виховання здатності до реалізації засад інформаційної культури в інклюзивному просторі у майбутніх фахівців галузі Освіта / Педагогіка.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Опрацювання наукових робіт із проблематики організації процесу виховання в умовах цифровізації та діджиталізації системи освіти дає підстави вважати, що дефініція поняття «інформаційна культура» в площині процесу виховання презентується в науково-педагогічній літературі неоднозначно.

Наукові праці Л. Канішевської (Канішевська, 2022, с. 1-6) презентують узагальнені розвідки вітчизняних дослідників, що розкривають супровід процесу виховання у цифровому просторі. Відбиток наукової роботи з означеної проблеми було відображено в діяльності Консультативно-дорадчої ради з цифровізації освіти та педагогіки Національної академії педагогічних наук (НАПН) України, зокрема: Інституту проблем виховання НАПН України, наслідком роботи якого виступила «Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі» (Кремень, Сисоева, Бех та інші, 2022, с. 1-30).

Презентована Концепція представлена як доктринальний документ, що розкриває наукові точки зору провідних дослідників стосовно того, яким чином мають відбуватись реформи виховання дітей та молоді в цифровому просторі у алгоритмах та завданнях країни, освіти, сім'ї та бізнес-інституцій, характеризуючи місію в означеному аспекті закладів вищої педагогічної освіти, завдання, що мають бути розв'язані у ході професійної підготовки майбутніх фахівців галузі Освіта / Педагогіка.

Для нашого дослідження цінною виступає мета Концепції, яку формують через дефініцію головних принципів виховання дітей і молоді в цифровому просторі, що на нашу думку має прямий вплив на побудову інклюзивного виховного простору та формування засад такої роботи у результаті, що відображається у вихованні інформаційної культури як складника професіограми майбутнього фахівця.

Зауважимо, що узгодженість виховних впливів в цифровій площині передбачає формування високого рівня інформаційної культури, зміст якої формується науковцями в залежності від наукової сфери та галузі функціонування поняття (Галета, 2011, с. 24-27; Тищенко, 2015, с. 320).

Дослідники І. Трубник, А. Брусенко, А. Стьопкін наводять узагальнені підходи науковців до дефініції поняття «інформаційна культура», яку визначають як (Трубник, Брусенко, Стьопкін, 2019, с. 81-85):

- якісну характеристику функціонування особистості в площині отримання, передачі, зберігання та уживання інформації, в якій ключовими виступають моральні ціннісні орієнтири;

- ступінь знань для орієнтування в інформаційному просторі та здатності до співпраці в цифровій площині;

- рівень задоволеності особистості в інформаційній комунікації, ефективності продукування, збору, зберігання, аналізу, передачі і уживання інформації для забезпечення цілісного бачення світу, формування відповідного світогляду, прогнозування результатів прийнятих рішень.

Аналізуючи поняття «інформаційна культура», зазначимо, що її виховання відбувається через дидактичні інтегральні складові елементи, що включають формування інформаційної грамотності засобами аудіовізуальної, логічної, понятійно-термінологічної, технологічної, комунікаційної культур.

Виходячи з вище зазначеного, зміст виховання інформаційної культури виступає одночасно як складовим компонентом інклюзивного виховного простору, так і часткою загальної культури, яка представлена на соціальному, груповому, індивідуальному рівнях.

Аналізуючи провідні аспекти виховання здатності до реалізації норм інформаційної культури в інклюзивному просторі у майбутніх педагогічних фахівців на вище окреслених рівнях, звернемось до наукових розвідок дослідниці М. Антонченко, яка схарактеризувала функції такого процесу (Антонченко, 2009, с. 168-173):

- 1) світоглядна, передбачає формування сприйняття інформаційної картини виховного процесу із включенням норм та принципів інклюзії, що оновлюються в Україні внаслідок реформування системи освіти та змінами в сприйнятті громадою ролі та значення принципу «рівний-рівному»;

2) регулятивна, передбачає включення в фахову підготовку інклюзивних норм та правил із використанням платформ та засобів інформаційних технологій;

3) пізнавальна, передбачає виховання системи переконань на засадах здобутих знань майбутніх фахівців про зміст інклюзії, застосування інформаційних інструментів популяризації упровадження та дотримання норм в особистій фаховій діяльності;

4) комунікативна, передбачає включення засад інформаційної культури в вибір комунікативної стратегії, норм сугестивності та перцептивності;

5) ціннісна, передбачає продукування особистого виховного розуміння ролі інформаційної культури в створенні інклюзивного простору.

Дослідниці О. Акімова, О. Купіна процес виховання інформаційної культури розкривають через результати, що передбачають «інформаційну грамотність», котра включає використання різноманітних інформаційних технологій, що на нашу думку регламентують готовність та здатність застосовування їх норм в інклюзивному просторі (Акімова, Купіна, 2020, с. 52-61).

Включення норм інформаційної культури у виховання здатності майбутніх фахівців галузі Освіта / Педагогіка до реалізації складових елементів в інклюзивному просторі передбачає такі аспекти роботи:

1) аналіз інструментів, ресурсів, форм і методів інформаційної мережі, що можуть використовуватись для продукування виховних умов в системі професійної підготовки;

2) розробка інформаційного методичного супроводу забезпечення виховної роботи в площині реалізації засад інформаційної культури в інклюзивному просторі майбутніх фахівців галузі Освіта / Педагогіка;

3) використання інформаційних засобів для популяризації в інформаційному фаховому просторі інклюзивних цінностей та норм поведінки;

4) виховання здатності до реалізації засад інформаційної культури в інклюзивному просторі через усвідомлення негативних ризиків інформаційних ресурсів, розуміння платформ для інформальної та неформальної освіти, їх відповідності ключовим положенням інклюзії.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, основні аспекти виховання здатності до реалізації засад інформаційної культури в інклюзивному просторі у майбутніх фахівців галузі Освіта / Педагогіка пов'язане із змістовним оновленням основних структур професійної діяльності, на яку вплинули: принципи Нової української школи; карантини,

що оголошувались внаслідок COVID-19; зміни умов навчання, що склались внаслідок збройної агресії.

Сучасний інклюзивний простір продукується майбутніми фахівцями в системі постійних змін та непередбачуваних умов, що впливають на усвідомлення особистістю суспільного та індивідуального розуміння інформаційної культури, створенням власного стилю виховної діяльності, новим типом виховного ідеалу, що включає цінність людини, її здібностей, досягнень.

Література

1. Акімова О. М., Купіна О. В. Інформаційна грамотність як складовий елемент інформаційної культури майбутніх педагогів. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*, 2020. № 69, Харків. С. 52-61.
2. Антонченко М. О. Формування інформаційної культури студентів в умовах становлення інформаційного суспільства. *Педагогічні науки: збірник наукових праць*. Суми: Сум ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2009. С. 168–173.
3. Галета Я. Інформаційна культура в професійній підготовці майбутнього педагога. *Рідна школа*, Листопад, 2011. № 11, С. 24-27.
4. Канишевська Л. В. Науково-практична реалізація цифровізації виховного процесу в сучасних умовах: Наукова доповідь загальним зборам НАПН України «Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи». *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2022. 4(2). С. 1-6.
5. Концепція виховання дітей та молоді в цифровому просторі. Кремень В. Г., Сисосва С. О., Бех І. Д. та інші. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 2022, 4(2). С. 1-30.
6. Олійник В. В., Андрощук І. М., Остапівська І. І., Олешко П. С., Пріма Д. А. Формування інформаційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2020, Том 75, №1. С. 212-224.
7. Рашидова С. С. Основні тенденції освітньо-виховного процесу в закладах освіти сучасної України. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 2023. 2(106). С. 137-144.
8. Тищенко Л. М. Культура педагога : монографія / С. О. Заветний, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов, Л. М. Тищенко. За ред. О. С. Пономарьова. Харків: «Міськдрук», ХНТУСГ ім. П. Василенка, 2015. 320 с.
9. Трубник І. В., Брусенко А. С., Стьопкін А. В. Формування інформаційної культури майбутніх фахівців соціальної сфери. *Молодий вчений*, 2019. С. 81-85.

References

1. Akimova, O. M., Kupina, O. V. (2020). Informatsiina hramotnist yak skladoviy element informatsiinoi kultury maibutnix pedahohiv [Information literacy as a

- constituent element of the information culture of future teachers]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity. № 69*, Kharkiv. S. 52-61 (ukr).
2. Antonchenko, M. O. (2009). Formuvannia informatsiinoi kultury studentiv v umovakh stanovlennia informatsiinoho suspilstva [The formation of students' information culture in the conditions of the formation of an information society]. *Pedahohichni nauky: zbirnyk naukovykh prats*. Sumy: Sum DPU im. A. S. Makarenka. S. 168–173 (ukr).
 3. Haleta, Ya. (2011). Informatsiina kultura v profesiinii pidhotovtsi maibutnoho pedahoha [Information culture in the professional training of the future teacher]. *Ridna shkola. № 11*, S. 24-27 (ukr).
 4. Kanishevska, L. V. (2022). Naukovo-praktychna realizatsiia tsyfrovizatsii vykhovnoho protsesu v suchasnykh umovakh [Scientific and practical implementation of digitization of the educational process in modern conditions]: Naukova dopovid zahalnym zboram NAPN Ukrainy «Naukovo-metodychne zabezpechennia tsyfrovizatsii osvity Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy». *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy, 4(2)*. S. 1-6 (ukr).
 5. Kontseptsiiia vykhovannia ditei ta molodi v tsyfrovomu prostori [The concept of raising children and youth in the digital space] (2022). Kremen V. H., Sysoieva S. O., Bekh I. D. ta inshi. *Visnyk Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy, 4(2)*. S. 1-30 (ukr).
 6. Oliinyk, V. V., Androshchuk, I. M. Ostapiovska, I. I., Oleshko, P. S., Prima, D. A. (2020). Formuvannia informatsiinoi kultury maibutnykh uchyteliv pochatkovoï shkoly zasobamy informatsiino-komunikatsiinykh tekhnolohii [Formation of information culture of future primary school teachers by means of information and communication technologies]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia. Tom 75, №1*. S. 212-224 (ukr).
 7. Rashydova, S. S. (2023). Osnovni tendentsii osvितno-vykhovnoho protsesu v zakladakh osvity suchasnoi Ukrainy [The main trends of the educational process in educational institutions of modern Ukraine]. *Dukhovnist osobystosti: metodolohiia, teoriia i praktyka. 2(106)*. S. 137-144 (ukr).
 8. Tyshchenko, L. M. (2015). Kultura pedahoha [*Teacher's culture*] : monohrafiia / S. O. Zavietyni, S. M. Pazynich, O. S. Ponomarov, L. M. Tishchenko. Za red. O. S. Ponomarova. Kharkiv: «Miskdruk», KhNTUSH im. P. Vasylenska (ukr).
 9. Trubnyk, I. V., Brusenko, A. S., Stopkin, A. V. (2019). Formuvannia informatsiinoi kultury maibutnykh fakhivtsiv sotsialnoi sfery [Formation of information culture of future specialists in the social sphere]. *Molodyi vchenyi*. S. 81-85 (ukr).

EDUCATION OF THE ABILITY TO IMPLEMENT THE PRINCIPLES OF INFORMATION CULTURE IN AN INCLUSIVE SPACE FOR FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF EDUCATION / PEDAGOGY

O. Akimova

The article characterizes the theoretical aspects of education directions in the course of forming the ability to implement the principles of information culture in an inclusive

space in future specialists in the field of Education / Pedagogy. The content of the concept of «information culture» is summarized, which is defined as a qualitative characteristic of the functioning of an individual in the area of receiving, transmitting, storing and using information, in which moral value orientations are key; the degree of knowledge for orientation in the information space and the ability to cooperate in the digital plane; the level of personal satisfaction in information communication, the efficiency of production, collection, storage, analysis, transfer and use of information to ensure a holistic vision of the world, the formation of an appropriate worldview, forecasting the results of decisions made. The integral constituent elements of the implementation of the principles of information culture in an inclusive space, which include the formation of information literacy by means of audiovisual, logical, conceptual and terminological, technological, and communication cultures, are defined. Aspects of the education of the ability to implement the norms of information culture in an inclusive space are characterized through the following functions: outlook that involves the formation of the perception of the information picture of the educational process with the inclusion of the norms and principles of inclusion; regulatory that involves the inclusion of inclusive norms and rules with the use of information technology platforms and tools in professional training; cognitive that involves the education of a system of beliefs based on the acquired knowledge of future specialists about the content of inclusion; communicative that involves the inclusion of the principles of information culture in the choice of a communicative strategy; valuable that involves the production of a personal educational understanding of the role of information culture in the creation of an inclusive space.

Key words: *information culture, information literacy education, inclusive space, future pedagogical specialists.*

Акімова Олена Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: elenkaakimova@ukr.net

Akimova Olena Mykhailivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Pedagogy, Psychology, Primary Education and Educational Management of Municipal Establishment “Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy” of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: elenkaakimova@ukr.net